

Соціально-психологічні чинники травми війни в цивільного населення країни – жертви агресії

Ольга Петрунко,

*доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: OlgaPV@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-9023-5265*

Війна – це безумовно кризова і травмівна ситуація в житті суспільств і соціумів, а також у житті кожного, хто опинився в полі її дії. І, як будь-яка інша кризова ситуація, війна – це:

- 1) ситуація ненормальності й безглуздості того, що відбувається;
- 2) ситуація неможливості для переважної більшості соціальних суб'єктів (на мікро-, мезо- і макрорівні їх буття) реалізовувати нагальні потреби та усталену рутину життя у звичний для них спосіб;
- 3) втрата контролю над власним життям, а відтак розгубленість, безпорадність, усвідомлення браку ресурсів для виходу з ситуації, що склалася;
- 4) негативні емоції й непродуктивні емоційні стани: страх, тривога, відчай, безнадія, відчуття стигматизації з боку оточення, стрес, фрустрація тощо; неадекватне реагування на те, що відбувається, немотивована й недоцільна поведінка тощо);
- 5) ситуація, що породжує дефіцит змістів і смислів стосовно минулого, нинішнього і дальшого життя [1; 2; 3].

Реагування людей на кризові, стресогенні, травмівні обставини життя та результати цього реагування (стрес, гострий стресовий розлад, травма, ПТСР) залежать від:

- 1) джерела стресу (сили, тривалості, масштабності, раптовості, характеру дії);
- 2) соціальної підтримки, причетності та поведінки референтних осіб у кризовій ситуації;
- 3) захисних функцій організму та інших властивостей психіки травмованої особи, і це – найуразливіший чинник травматизації людей у критичних обставинах життя.

У зв'язку зі сказаним слід акцентувати увагу на тому, що стрес і гострий стресовий розлад (як форми відповіді психіки людини на потрапляння в кризову ситуацію) спричинюють лише ті вимоги середовища, які суб'єктивно оцінюються учасником критичної ситуації як загрозливі, такі, що порушують адаптацію і контроль та перешкоджають нормальному перебігові життя. Особливо уразливими на стрес є особи:

- 1) в яких будь-яка вимога середовища викликає стресову реакцію, тобто які не здатні впоратися з жодними вимогами;
- 2) для яких внутрішньою потребою життя є невідкладне (тут-і-тепер) задо-

волення всіх їхніх потреби;

3) які не здатні долати жодних перешкод ані з боку зовнішніх сил, ані з боку власних альтернативних потреб;

4) життєвий світ яких "легкий" і "простий", такий, що не потребує активності [1].

У разі, коли адаптивна реакція особи на кризову ситуацію є недостатньою і критично тривалою (понад 2-3 місяці), йдеться про її перебування в стані психологічної травми або й про стан неоптимально прожитої (власне, належно не подоланої) психологічної травми [1; 2].

Що слугує чинниками стресу і психологічної травми в умовах війни для цивільного населення країни, яка стала об'єктом агресії?

Перше, що природно спадає на думку, – це воєнні дії агресора. Навіть якщо цивільне населення не перебуває в зоні активних бойових дій і не є їх емпіричним свідком, а лише бачить їх по телевізору чи в інтернеті, картини цих дій є надзвичайно стресогенними і травмівними для більшості тих, хто це споглядає. І навіть якщо певна частина цивільних принципово не дивиться телевізор і «не ходить в інтернет», щоб відмежуватися від обставин війни, – реальні емпіричні обставини буття (повітряні тривоги, відключення світла, підвищення тарифів на комунальні платежі, введення нових податків тощо) нагадують усім, що в країні війна. І все це травмованим війною цивільним населенням зазвичай приписується діям агресора.

Друге, що важко, але необхідно вписати в концепцію травми війни цивільного населення, яке залишилося на території своєї країни під час масштабного вторгнення, – це дії і рішення керівництва країни, якими вноормовано життя населення на конституційно приписаній їм території під час війни. І тут ми бачимо величезні розбіжності між приписами керівництва та реальністю. Керівництво не оберігає цивільне населення, а відкрито його експлуатує. Наприклад, керівництво країни оприлюднює брак коштів (півмільярди) на утримання армії і разом з цим пропонує поповнити цей брак через підвищення податків для цивільного населення, яке не імігрувало, а залишилося в країні. І в той же час керівництво країни закладає в Державний бюджет втричі більшу суму (півтори мільярди) на Єдині новини та ще й устатковує нове міністерство – міністерство єдності. Подібні дії викликають нерозуміння, розгубленість, невисловлену агресію населення.

Є чимало прикладів, які показують, що долю країни і долю її громадян вирішують не в Україні, а за її межами, вирішують без урахування потреб населення і при цьому від самого населення практично нічого не залежить. Відтак населення перебуває в стані безпорадності, в нерозумінні перспектив на близьке і відносно віддалене майбутнє, в нього формуються комплекс жертви та комплекс вивченої безпорадності. А найголовніша базова потреба населення – потреба в безпеці – двічі блокована: по-перше, систематичними діями агресора; по-друге – безсистемними і часто шкідливими для населення діями керівництва країни. Створений за його задумом ілюзорний масмедійний дискурс, який

мало увідповіднений з реальністю, з одного боку, дає підстави для ілюзорних надій і позбавляє населення можливості критично оцінювати ситуацію, а з другого боку – і це характерно для «суспільства спектаклю» (суспільства, де під спектаклем розуміється відчуження від власного життя) [4] – дедалі глибше занурює його в спектакль «війни», збільшує його травматизацію та поглиблює його травму.

Змішаність та амбівалентність дійсного і штучно створеного буття:

1) призводить до розриву звичних, ефективних у довоєнні часи соціальних комунікацій, істотно ускладнюючи формування нових, ефективних «тут і тепер» комунікативних зв'язків;

2) спричинює тотальне небажання розуміти, що відбувається, відлучення і втечу від критичної мислительної діяльності, від рефлексій з приводу майбутнього;

3) породжує психопатологічні стани (агресію, апатію й байдужість, відмову від прийняття об'єктивної дійсності та занурення в світ ілюзій та нездійснених надій.

Ці стани є надзвичайно непродуктивними не лише для успішного здійснення звичайної і необхідної «рутини життя» учасниками кризової ситуації війни, а й, за Ф.Ю. Василюком, для включення механізму переживання, необхідного для самозбереження особистості та успішного проживання нею травми війни [1].

Отже, суспільство (нове керівництво країни, освітня та наукова спільнота, практичні психологи й усі інші небайдужі громадяни) мають замислитися над смислами життя після війни та можливостями надання серйозної психологічної допомоги особам, травмованим війною і діями чинних під час війни органів влади.

Список використаних джерел

1. Василюк Ф.Ю. *Психологія переживання*. Харків: Вид-во «Сенс», 2005. 200 с.
2. Бурлачук Л.Ф. *Дослідження особистості в клінічній психології*. К.: Вища школа, 2009. 176 с.
3. *Клінічна психологія: навчальний посібник / укладач Ю. П. Никоненко*. К.: КНТ, 2016. 369 с.
4. Guy Debord. *La società dello spettacolo* [1967], Massari Editore, Bolsena 2002. 254 p.